

Fábri Anna

irodalom- és művelődéstörténész (Kaposvár, 1945. március 1.)

Fotó: Eöri Szabó Zsolt

Soha nem tulajdonítottam nagy jelentőséget születésnapjaimnak. Talán azért sem, mert gyermekkoromban a családban igen kevésbé ünnepeltük egymást. Az, hogy minden évben idősebbek lettünk, nem számított különösebb személyes érdemnek. Sok szép és meghitt karácsony emlékét őrzöm, de egyetlen születésnapomat sem tudom felidézni életem első két évtizedéből. Csak az első oldalakra írt ajánlásokból

tudom, hogy mindig könyvet, és általában *egy* könyvet kaptam ilyenkor ajánlékba, karácsonyra többet, ahogy legtöbbször könyvnapra is.

Talán ezért is késztetett fejtöresre (alig hétévesen) egy országosan ünnepelt születésnap, amelynek eseményeiről a filmhíradó különkiadásban tudósított. Nem az ünnepelt kötötte le a figyelmemet, hiszen jól ismertem arcát és alakját: képe ott függött az osztálytermekben, táblákon hordozták a felvonulásokon (mint néhány évvel azelőtt a templomi zászlókat a körmenetekben), sőt egyik évben zsírból megformált portréja ott olvadozott a Fő utcai hentes kirakatában. Hanem a bemutatott ajándékok roppant tömege. Csak ültem a moziban, és nem fért a fejembe, hogyan kaphat valaki ennyi ajándékot, hogyan kaphat csaknem mindenkitől ajándékot? És miért? Jól emlékeztem rá, hogy valamivel korábban, egy másik Fő utcai kirakatban néhány pár (talán fél tucat) férficipő, ennél valamivel több doboz szappan és néhány más holmi volt kiállítva, amelyeket a felirat szerint X. Y. ügyvédől, a nép ellenségétől kobzott el az éber hatalom. Nem értettem, hogy ha az bűnös árufelhalmozás, ez az ajándékáradat miért van rendjén? Ha az szegény, ez miért nem az?

Mint minden ép és egészséges kisgyerek, én is meg akartam érteni a világot. A legkülönbélebb dolgokon, eseményeken, értesüléseken és látványokon töprengtem. Négy-öt évesen például azon, hogy egyik napról a másikra hova tűnt a Nagyboldogasszony-templom elől a vak koldus kis fekete-fehér foltos kutyájával, és hová lettek a Béke Szállóvá átnevezett Turul teraszáról a jó időben ott sütkérező, söröző, szivarozó és kártyázó öregurak? Később, talán 1954-ben pedig, amikor a még mindig OTI-nak emlegetett rendelőintézet előtti téren felavatták Petőfi Sándor szobrát, s a néphadsereg tisztí uniformisába öltözött ünnepi szónokról azt mondták a szüleim, hogy maga is költő, azon járt az eszem, vannak-e olyan költők is, akik nem katonák?

Mintegy tizenöt év múlva, miután kiadói szerkesztőként személyesen is megismertem az egykori őrnagy-költőt, már azon tűnődtem, hogy ez a sziporkázó, kedves és roppant tehetséges férfi, aki minden erőltetés nélkül képes volt hétköznapi témákról is hexameterekben beszélni, hogy tudott egy időben homéroszi eposzokat fordítani és klapanciákat írni arra az ominózus születésnapra és más hasonló alkalmakra. Egyáltalán: a Magvető Kiadóban eltöltött

tizennyolc év alatt sokszor szembesültem efféle ellentmondásokkal. Visszatekintve életemnek erre az 1986-ban lezáruló korszakára, úgy gondolom, ott és akkor ismertem meg az irodalmi vagy tudományos szöveg előállításának fáradságos munkáját és csodáltam meg az e fölé emelkedő tehetséget. Eközben sokféle emberrel volt dolgom: bőbeszédű dilettánszal, irodalmi iparossal vagy éppen üzletemberrel, és természetesen igazi költővel, íróval, tudóssal, köztük olyanokkal is, akiket ma már a klasszikusok között tartanak számon. Elém került a jellem és a jellemtelenség számos (olykor elegyes) alakváltozata, találkoztam hatalom diktálta otrombasággal, ahogy pártfogó nyájassággal is, értékmegőrző vagy éppen értékpusztító sznobizmussal, kicsinyes hisztériával és intrikával csakúgy, mint emelkedett szuverenitással, bölcsességgel és jóssággal. Egyszermind azzal is, hogy az irodalmi élet központilag elrendezett felszíne alatt csoportokba rendeződő önérvényesítő törekvések, kusza érdekszövevények húzódnak meg, s az értékek meghatározásáért nyílt vagy leplezett háborúskodások (voltaképpen hatalmi harcok) zajlanak. Azt hiszem, sokat tanultam mindebből. Emellett természetesen új és új oldalamról ismertem meg magamat is, felmérhettem, mire vagyok képes, és mire nem, mit viselek el, és mit nem. Egy-két év alatt rájöttem, hogy csak úgy lehetek valamennyire is jó szerkesztő, ha a kiadói munka mellett mással is foglalkozom. Ha távolságot tartok az eleven irodalmi élettől. Írni kezdtem, esszét, tanulmányt régebbi korok nagy alkotóiról, irodalmi társaságairól, társulásairól, egykorvult életmintákról, viselkedésmódokról. És mindebben egyik kalauzom az az élet- és irodalomtapasztalat volt, amelyet a kiadóban szereztem. Erre építettem később tanári pályámat is.

Úgy érzem ugyanakkor, hogy akár előadást tartok, akár írok, akár történelemeről, irodalomról, politikáról, az emberi viselkedés kiszámítható vagy kiszámíthatatlan voltáról beszélgetek barátokkal, kollégákkal, mindenekelött és mindennaposan pedig a férjemmel és a gyerekeimmal, még mindig a régi gyerekkori késztetés vezérel: meg akarom érteni a világ dolgait. Ez persze azt is jelenti, hogy még mindig nem eléggé értettem meg őket.

Fabry Anna

Sánta Ferenc

hegedűművész (Kaposvár, 1945. március 2.)

Ars poeticám: „Zene nélkül lehet élni, de nem érdemes” (Bárdos Lajos).

A Sánta-dinasztia negyedik tagja vagyok. Édesapám is híres prímás volt. Kaposváron végeztem az általános iskolát, mellyel párhuzamosan hegedűt is tanultam. Akkor az egyetlen szórakozás volt a rádió, nekünk néprádiónk volt. Kikapcsolódásra maradt a foci és a gyakorlás.

Generációkon át öröklődött a zene szeretete. Pécsre a zenegimnáziumba felvétel nélkül jutottam be. Hamarosan a Pécsi szimfonikus zenekar tagja lettem, alig 17 évesen.

1962–1969 között a Liszt Ferenc Zeneakadémia hallgatója voltam, két diplomám van: hegedűművész-, valamint hegedűtanári. Budapesten a Liszt Ferenc Zeneakadémián olyan kiváló tanáraink voltak, mint Ney Tibor, hegedűtanárom, aki az akkori Magyar Rádió szimfonikus zenekarának koncertmestere volt, Kroó György, Újfalussy József, Kurtág György, Pernye András, Kistétényi Melinda, Mihály András és mások. Annyi hasznos útravalót adtak pályámhoz, hogy a világ bármely országában felvehet-

tem a versenyt. Rengeteg kollégám és kolléganőm világhírűek lett a zene szolgálatában.

Több mint 46 éves pályafutásom alatt felléptem a világ számos országában, felsorolni is nehéz, megismerkedtem világhírű művészekkel, államfőkkel. Számos országban felkértek, hogy szeretnék, ha a művészi pályafutásomat náluk folytatnám – Svédország, Németország, Olaszország –, de én a szüleimet és hazámat soha nem cseréltem fel.

Zenei tanulmányaim mellett a cigányzenei hagyománnyal sem szakítottam, Magyarországon egyedüli végzett hegedűművész vagyok. A kilencvenes évek közepén megalapítottam 25 fővel a Magyar Nemzeti Cigányzenekart.

A sikerek, melyeket elértem, élettemnek mindig boldogságot adtak, és remélem, a közönségnek is, amit köszönök, Istenem!

Két gyermekem van: lányom, Sánta Beatrix zongoraművész-tanár 2001-ben diplomázott, fiam, Sánta Ferenc hegedűművész-tanár 1993-ban diplomázott, a Nemzeti Filharmonikusok tagja.

Munkám elismeréseként számtalan díjat vehettem át: Liszt-, Kosuth-, Prima Primissima, és 2014-ben a Nemzet Művésze díjat, melyre igen büszke vagyok.

El sem hiszem, hogy hetvenéves lettem!

Trischler Ferenc

szobrászművész (Németbóly, 1945. március 6.)

A Napút folyóirat telefonja hasított bele a műterem csöndjébe. A felkérés egyfajta számvetésre is sarkallja az embert.

Foglaljam össze az immáron küszöbön álló hetven kerek esztendőmet – megannyi toluló emlékekkel karöltve?

*„Ott a szőlőhegy, a tömzsi présház,
mely előtt ülve ha szertenéztem,
dallá ringott bennem kétség és láz
s amit láttam tejszín napsütésben,
mind hazám volt!”*

Babits szavai szerint gyermekkorom világa még mindig elvárásol és rabul ejt, mert amit ott megéltem, abból merítkezem még sokszor. Gyermekkorom nőalakjai, a katolikus templom képei és seccói, három testvéremmel a csínytevések... – aztán a sors kezembe adott egy ceruzát, és minden papírlapot telis-tele rajzoltam. Némi cukorka ellenében testvéreim voltak a modellek. Pár hónapnyi kőműves-tanonckodás után inkább szobafestőnek tanultam.

Sváb felmenőimet Mária Terézia telepítette Baranyának eme termékeny szegletébe, és ők éltek is a lehetőséggel: szorgalommal és tenni akarással élték az életüket. Apai részről szőlész-borászok és gazdálkodók, anyai részről jó kezű mesteremberek voltak; bár nagynéném szerint ördögtől való, aki szobrásznak adja a fejét.

A szülői aggodalom ellenére bőrdömet bepakolva 16 évesen elindultam Budapestre, hogy valóra váltsam terveimet. Napközben szobafestőként dolgoztam, míg este a Dési Huber Képzőművész Körbe és esti gimnáziumba jártam. Huszonnégy éves koromban kerültem be a Képzőművészeti Főiskolára, ott Szabó Iván és Somogyi József növendéke voltam.

Élveztem a főiskolán töltött éveket, a lehetőséget álmaim megvalósítására. Sok barátot szereztem, akikkel egy életre szóló szövetséget kötöttünk. Már akkor sokat mintáztam, az Epreskertbe szabad bejárásunk volt, és én a kötelező penzumnál sokkal több időt töltöttem ott. Kedvemre mintázhattam, hiszen már akkor foglalkoztatott a köztéri szobrászat. Derkovits-ösztöndíjasként még két évet töltöttem Budapesten.

Szobrászdiplomával a zsebemben a Művészeti Gimnáziumban tanítottam öt esztendeig, aztán a megrendelések miatt immáron főállású szobrász lettem. Az első években mostoha körülmények között, hol pincében, hol padláson dolgoztam, de pár év ilyen kiterő után egy pályázat révén lehetőségem nyílt az ideális szobrászműteremhez.

Köztéri alkotásaim nagy része ebben a műteremben készült. Méretben és feladatban legmonumentálisabb munkám, a *Szentháromság-szobor* alig fért ki a

műteremből. Felsorolni nehéz, hány feladatot adott a sors, és pontos számát nem is tudom megjegyezni munkáimnak. Ha nincs köztéri megrendelés, a saját kedvemre rajzok, festek, és a könnyen formálható viaszból kisplasztikát álmodok.

Régen oly természetesen hangzott a mecénás kifejezés, ma sajnos egyre kevésbé hangzik el. Szerencsém folytán életemben két ilyen mecénással is találkoztam: egyik a bólyi Mezőgazdasági Kombinát, a másik a Délhús volt. Szobormegrendelést, illetve műtermet és állást biztosítottak két hosszú évtizedig.

Az elején számvetésről ejtettünk szót, amelyet szándékosan kerülök, mert még, úgy érzem, sok dolgom van. Ha nincs megrendelés és munka, szívesen kertészkedem, és a mindennapi séta a Mecsekben is újra és újra inspirál. Nagyméretű műtermes lakásomat felváltotta egy erdő közeli házikó, jóval kisebb műteremmel, melyet maga a természet díszlete ölel körbe, és mindennap elámulok ezen a csodán.

*„útjaidat akármerre bolygod,
egy országot hordozol magaddal,
veled jön egy makacs íz, egy halk dal...”*

Halk muzsika és nyugalom vesz körül, melyben sokszor csak a madarak dalolása, kutyánk ugatása csap egy kis ribilliót... – meg néha a telefon csörgése.

Frischer Freun

Csáky Zoltán

tévés újságíró (Sümege, 1945. március 8.)

Bár Sümegen születtem, a vár alatt, „dolgozni csak pontosan szépen” a marosvásárhelyi Bolyai Líceum tanáraitól tanultam. Kolozsvár, a Marianum nemcsak a bölcsészet, de a zszurnalisztika fellelővára is volt számomra. Akkoriban az erdélyi magyarság televíziója Bukarestben székelt, míg a diktatúra el nem némította, el nem sötétítette a képernyőt. Valahogy mindig vonzódtam a tabutémákhoz: székely bicskásokról riportot forgatni, a moldvai csángó

magyarokat akkor felkeresni és képernyőre vinni, amikor tilos volt, a „hagymakupolás” honfoglalás székelyföldi terjeszkedését – ezt már a Duna Televízióban – dokumentumfilmben foglalni... Azt tartottam és azt tartom, hogy a sajtómunkás ne csak informáljon, hanem formáljon is. Pallérozza a néző műveltségét,

erősítse identitástudatát. És ha óriási disznósággal találkozunk, fölösleges eljátszanunk az álobjektivitást, szépen, szókimondóan tárjuk fel az igazságot.

Még a csíkszeredai Julianus-díj átadásakor történt, hogy az egyik ifjú kolléga az ars poeticámról faggatott. Azt a néhány verssort idéztem Dsida Jenőtől, amelyet most is ideírok:

*Be kell látnunk:
Ha kérdeznek, becsületesen
felelni kell.
A harcot becsületesen
fel kell venni,
az úton becsületesen
végig kell menni,
a szerepet becsületesen*

*el kell játszani,
keményen és tekintet nélkül.*

Mert:

*Krisztusnak és Pilátusnak
farizeusoknak és vámosoknak
zsidóknak és rómaiaknak
egyformán szolgálni
nem lehet.*

(Tekintet nélkül, 1928)

Bizony kell

Sáránci József

költő, író, újságíró (Cserepesmajor, 1945. március 8.)

Fotó: Hartai Csaba

Szülőanya. Nevelőanya. Nevelőanyámra holta után harminchét esztendővel is a szeretet kegyelmével emlékezem. Íme, két asszony: a szívbéli, illetve az, akire ma is közönnyel és viszolygással gondolok.

Tudom, a harag és a megbocsátani nem tudás azokhoz tesz hasonlatossá, akiknek báránymosolya mögött alkalomadtán emberre és világra is veszélyes mérgezett acélfogak rejtőzködnek. Nem akarom én fölpofozni az igazság szeplőtelen, tiszta arcát, inkább az érvein gondolkodom, s azon tűnődöm, vajon mi szervesülhet bennem bölcsességgel belőlük?

(*Emberevő kor.*) Rajta is átgázolt két pokoli birodalom hadseregének nemi erőszaka. Nem mentség a fegyveres kényszer. Nem is biztos, hogy szükség volt rá, hiszen előzőleg a cserepesmajori kastélyban, ahol tizenévesen a hűgával szolgált, keresték uraik kegyeit. Kimosdatásért, jobb kosztért, gyöngédségért, s talán mert titokban remélték, hátha nőül veszi őket egy „nadrágos” ember. Annyit elértek (kétes dicsőség!), hogy különbnek hitték magukat a cselédsori lányoknál, akik „csak” zselérfiúkkal hemperegtek a szénaboglyákban vagy a tehénistállók szalmakupacain.

Az persze velejárója volt a dolognak, hogy a kastélyban mindkettőjüket fölcsinálták.

Nővérem az uradalom kertésztől való, aki a Don-kanyarban esett el, én pedig a gazdatisztnak köszönhetem „égbe szökő” karrierem. Nemzőapám holletét ostobasága homálya vagy sírhant földi.

Béke poraira!

Amikor még kíváncsi voltam „teremtőimre”, meglepetésszerű látogatást tettem anyámnál. Először és utoljára. (Ez 1976. november legvégén, Jimmy Carter elnökké választása után történt.)

Egy idegen asszony borult a nyakamba, aki imigyen szólott: „Hát visszahozott hozzáam a vér szava?”

Akkoriban már rég a saját lábamon álltam: tetőfedőszakma, tanári diploma s író toll a kézben, két megjelent kötet a fülem mögött (1977-ben József Attila-díjjal jutalmaztak értük).

Nem volt ínyemre a vérmítosz fogadtatás, engem csupán őseim kivoltamivolta érdekelt, bár néhány apróságot addigra, szorgos méhecskeként, innen-onnan összegyűjtöttem.

A falu szája mindent tud – szokták volt mondogatni a népek.

Több forrásból például az is a fülembé jutott, hogy az anyámnak nevezett emberedény nem akart megtartani, magát viszont annál inkább. Nem ivott lúgot, és esze ágában sem volt kútba ugrani szégyenében, amiként e megoldások házasságon kívül megesett nők esetében akkortájt nem mentek ritkaságszámba.

Suttyomban hozott a világra, és csupán az alkalomra várt, hogy egy korántsem előkelő emésztőgödörbe vetve helyezzen „örök nyugalomra”. Csak hát, hála a gondviselésnek, mindig s mindenhol voltak informátorai a hatóságnak.

Én akkor Rózsa Sándorné (ugye milyen beszédes ez a név?) asszonyságnak köszönhettem megmenekülésemet. Amint észrevette, hogy leeresztett a pocak, a tartalma hollétéről érdeklődött. Szülőm nem tudott vagy nem akart megmutatni. Rózsané, hallva az ellentmondásos magyarázatokat, tétovázás nélkül kereste fel a füzesgyarmati anyakönyvi hivatalt, és bejelentette eltűnésemet.

A hivatal munkatársa, csendőr kíséretében, bolhaktól és tetvektől összemarva, rongyokba csavartan talált rám egy hidegen hagyott „összkomfortos” disznóólban.

Apám felől kérdezgettem az előttem zavartan toporgó, testes asszonyt. Kitérő és sejtelmes félmondatok tálalása közben elélem tett egy valószerűtlenül nagy méretű körtét.

- Kóstold meg – biztatott.
- Köszönöm, inkább a válaszára volnék kíváncsi.
- Kisfiam, amikor legközelebb jössz, többet is mesélek.
- Nem a meséi érdekelnek – közöltem némi éllel, s fölálltam a körte mellől.
- Jó napot! – mondtam, és sietve csuktam be magam mögött az ajtót.

Egyszerre volt dühítő és lehangoló ennek a még mindig szolgálalkú cselédnek a zsarolási kísérlete.

Honnan a pofátlan magabiztossága?

Honnan a tévhite, hogy van még hatalma rajtam?

A család, ha egyáltalán annak lehet nevezni, időközben szétesett. A nővérem húsz éve özvegy. Más-más apától származó húgaim – vannak vagy négyen – szerencsét próbálni a fővárosba szöktek. Csak fényképről ismerem őket.

Amíg egyetemistaként magam is Budapesten éltem, gyakran csíptem fel utcán, szórakozóhelyeken hozzájuk hasonló fiatal lányokat, nőket, de amikor

lefeküdtem velük, nem mertem beléjük élvezni. Szinte minden alkalomnak coitus interruptus lett a vége, attól tartottam ugyanis, hogy saját leánytestvéreimmal kerülök vérfertőző kapcsolatba.

1945 februárjában Cserepesmajor-Kertészsziget és Füzesgyarmat térségében elkeseredett csatát vívtak a német repülőegységek a szovjetekkel. Anyám, aki nyolc hónapos terhes volt velem, a kastély teraszáról figyelte a légi trübdúrok hosszan elnyúló, halálos játszmáját. Végül a Messerschmittek leszedték az utolsó szovjet Ratát is.

Nagynéném a németek győzelmétől örömittasan jókorát sózott anyám derekára.

Ütése nyomán bevérzett magzatarcom. Születésem bűnének terjeszkedő Káin-bélyegét azóta is kényszerűen viselem, pedig letépném magamról, mint egy elhasznált, csúf gumimaszkot. Sírba viszem, hacsak időközben nem cserélek fejet valakivel.

Ennek a palinak kapásból leosztanék tíz esztendőt – hallom egy mellettem elhaladó fiatal pár hím tagjától: múlt, jelen s jövő időben.

Még jó, hogy előítélet-mentes társadalomban élünk.

S itt, mintha elvágták volna. Egy sajtó útján elkövetett „becsületsértés és rágalmazás” ürügyén ellenem indított, ám a dolog lényegét tekintve koncepció per vesztesékeként 1978–79 fordulóján, az átkos „kaptárait” megjárva, „híressé”, mi több: Szabad Európa-szerte „hírhedtté” váltam. „Karrierem” a tatabányai Új Forrás folyóiratnál tetőzött, ahol a lap priuszos munkatársaként 1979-ben megszerveztem az azóta is sokat emlegetett, hivatkozott és idézett nemzetvitát.

Magyar „alcsúcsrekordot” azonban a folyóirat nyolcvannégyes évfolyamának októberi számában közölt *Öröknyár: elmúltam 9 éves* című Nagy Gáspár-verssel döntöttem. Naná, hogy kirúgtak az állásomból, s egy év szilenciumot sózott rám az aczéli marxista kultúrpolitika.

Tanítani nem taníthattam: „maga utcára vinné az ifjúságot” – mondotta volt a megyei pártbizottság ideológiai titkára. Viszont gálánsan fölajánlott egy „lemezlovasztást” a tatai diszkóklubban...

Maradt a tisztos ipar, a feketén művelt tetőfedőszakma.

Boldogult nevelőapám intelme jutott eszembe, melyet a pályaválasztás lehetőségein való tépelődésem idején mondott: *„Fiam, nem bánom, ha elvégzed az egyetemet, de előbb tanulj ki egy becsületes szakmát. Rezsimek jönnek-mennek, mindent elvehetnek tőled, dolgozni viszont mindig kell, a fejedből és a kezedből nem képes senki kilopni a tudást.”*

Minden bejött az Öregemnek, de főként nekem. Ő asztalos volt, én tetőfedő lettem. Nem törtem át a kaszthatárt, nem vált belőlem „posztmodern” értelmiségi.

Időközben megjelent tizennyolc vers-, próza- és tanulmánykötetem.

Hogyan tovább?

Addig megyek, míg el nem indulok. Fejlődés?

ÖMEN...

Sarándi György

Micheller Magdolna

társadalomtörténész (Újdombóvár, 1945. március 12.)

„Fata volentem ducunt, nolentem trahunt.”

„Az erős akaratú embert (csak) vezeti a sors, a gyenge akaratút magával hurcolja.”

Még tombolt a második világháború, Marcalinál még ropogtak a fegyverek, amikor megszülettem. Szüleim ekkor egy dél-dunántúli kis pusztán éltek, herceg Esterházy Pál latifundiúmán dolgoztak. Mind apai, mind anyai ágon a nagyapáim pusztagazdaként tevékenykedtek. Apám születésemkor már kocsishajdú, maga is kemény munkát végző karakter, vezető személyiség volt.

A szétsztrótt uradalmi földeken való gazdálkodás új reményeket hirdetett 1945-ben, melyek az ötvenes évek szocialistának nevezett

világában hamar szertefoszlottak. A család (apa, anya, nagymama, a tizenéves fiútestvér) kemény kihívásoknak akartak, tudtak is megfelelni.

Ebben az embert próbáló világban lettem iskolás, a volt uradalmi kastélyból kialakított intézményben. Mivel a pusztán nem volt sem óvoda, sem napközi, így a szabad időmet a felnőttek mellett, azok munkájához kapcsolódva, majd abban a tőlem telhető fizikai szinten résztvevőként töltöttem. A felnőttek meséit – a tanító úréhoz hasonlóan – ámulattal hallgattam, s ha lehetett, ha engedték (ha ráértek), nyomban kérdeztem is mindenről, amit nem tudtam, amit kisiskolás ésszel fel nem foghattam. Többször előfordult az is, hogy amit az iskolában tanultunk, azt otthon visszakérdeztem. Több esetben akartam összevetni, a korszak oly jellemző kettős nevelését egy nevezőre hozni, nem sok sikerrel. Gyűltek a csak részben megválaszolt kérdéseim, szocializálódtam.

Középisikolás koromra a család a szomszédos kisvárosba, Dombóvárra költözött. Ott érettségiztem, s onnan mentem felvételizni a Szegedi Tudományegyetemre, történelem – orosz nyelv és irodalom szakra, eredményesen.

A diploma megszerzését követően ezen az egyetemen dolgoztam különböző tanári beosztásokban (kollégiumi tanár, egyetemi adjunktus, egyetemi docens). Itt védtem bölcsészdoktori értekezést pszichológiából, valamint kandidátusi fokozatot szereztem neveléstudomány- neveléstörténetből Leningrádban (ma ismét Szentpétervár).

1993 januárjától Békéscsabára, a főiskolára kerültem. Itt alapítottam egy magánalapítványt Pro Senior Talentum néven, tehetséges diákjaink támogatására. Az adott felsőoktatási intézményben művelődéstörténetet, társadalomtörténetet oktattam, oktatok. Politológiát, romológiát választható tárgyként hirdetek.

Számos kisebb-nagyobb kötetet írtam, legutóbb *Bevezetés a romológiába* címmel. Most kezdtem a *Dombóvári Michellerek* c. családtörténeti munkám-

ba. A népi kollégiumokról, az '56-os elítéltekről, a békéscsabai zsidókról szóló kismonográfiáim egyaránt a személyiség és a társadalom ütközéseit, traumáit elemezték, értelmezték. Talán nem hiába. Nem kevés kitüntetésem közül a Magyar Köztársaság Ezüst Érdemkeresztjére vagyok a legbüszkébb.

Aktív tagja vagyok a Magyar Pedagógiai és a Magyar Politikatudományi Társaságnak. Számos szakdolgozat, TDK-dolgozat és néhány doktori disszertáció témavezetője voltam, vagyok. Tagja vagyok az MTA Köztestületének; az MTA SZAB Békés Megyei Tudományos Testület alapítója, a második ciklus óta pedig e testület ügyvezető elnöke is vagyok. A nemzetiségek, kisebbségek tudományos műhelyt koordinálok, e keretben elsősorban a német, a zsidó és roma problémákkal foglalkozom.

Békéscsaba városi közéletében több mint húsz éve veszek részt. A városi Közéleti Szalon nagy népszerűségnek örvendett, mint szervező az értelmiségi háló szövését szorgalmaztam. Jelenleg az andragógia (felnőttképzés) új lehetőségeit keresem.

Dr. Michéler Nagy

Szörényi László

irodalomtörténész, kritikus, író (Budapest, 1945. március 22.)

Néha szoktam azon töprengeni, mikor jutott először eszembe, hogy írjak. Tudjuk azt, hogy az emlékezet a legkülönbözőbb ravasz törlési, fedési és helyettesítési technikákkal dolgozik. Ezért – amikor töprengésemben eljutok egy konkrét pontig – mindig kétségeim támadnak. Ez a pont a mai Erzsébet téri gödör helyén állott hajdani, a nagy dunai árvizet, valamint a második világháborút vitézül átvészelt ház, Pest legrégebbi bérháza, a Marokkói udvar, amelyet azután

csak a szocialista városrendezésnek sikerült elpusztítania, amikor autóparkolót csináltak a helyén. (A későbbi fejleményekre nem térek ki.) Ugyanis valahogyan mindig az merül fel a fent körvonalazott kérdésen töprengve, hogy ott, a Marokkói udvar oldalán mentem a Deák tér felé füttyörészve, és elhatároztam, hogy én olyan leszek, ha nagy leszek, mint Kazinczy.

Hogy miért pont Kazinczy? Ezt képtelen vagyok megfejteni. Persze nagyon vonzott az, hogy majdnem lefejezték, de csak megúsza, és egy kolera kellett, hogy megszabaduljanak tőle. (Azóta valamelyest többet tudok Kazinczy barátairól és ellenfeleiről, de még most sem gyanúsítom se Toldy Ferencet, se baráti körét, hogy ők rendelték meg a kolerát. A nemzedékváltás ezen radikális módszerétől akkortájt még elzárkóztak.) De akárhogy is töröm a fejem, akkor én még nem is olvastam Kazinczyt! Talán

hallottam róla valamilyen tetszetős ítéletet?! Vagy Babitsnál olvastam róla?! (Ez utóbbi könnyen lehetséges, az Andrassy út és a Bajcsy-Zsilinszky út sarkán ugyanis volt egy antikvárium, ahol én tízéves koromban elkezdtem venni igen-igen olcsón a régi Babitsokat; a mai napig megvan közülük a *Kártjavár*; az *Elza pilótát* sajnos ellopták.) De talán a „Kazinczy” név csak fed egy más nevet, és ezért könnyen lehet, hogy ott és akkor csupán arra gondoltam, hogy ha nagy leszek, én leszek a legnagyobb magyar író. Vagy ha nem a legnagyobb, mindenesetre valami olyasfajta, aki az írást tartja a legtöbbre.

(Egyébként is ez a Marokkó utcai sarok olyan kísértet, amely életem több jelentős mozzanatát szippantotta magába. Például Ágoston atyával, titkos exjezsuita hittantanárommal itt látogattuk meg azt a lakatost, aki árumintaként törpelakatokat is tartott mutatóba; ezekből loptam egyet, hogy vajon mit szól hozzá a hittantanár, illetve tulajdonképpen az Úristen. A Szent Ágoston-i kísérlet kissé félresikerült, ugyanis a lakattal bezártam a Schwarzkopf családot az első emeleten, kénytelenek voltak lakatost hívni, hogy kiszabaduljanak, én pedig ordítva követeltem tőlük vissza a lakatot, hiszen azt én loptam. Ráadásul Schwarzkopf néni még föl is pofozta a két nagyobb fiút, Ferit és Andrást, akiket a merénylettel gyanúsított. Ezek azután bosszúból sóprúvel látták el a bajomat a lift háta mögött. Később az egyikük disszidált – a másikuk a körzeti orvosom.)

Sokáig nem volt alkalmam, hogy kipróbáljam, milyen is írónak lenni. Azután szerencsére, az Eötvös-gimnáziumban is bevezetett politechnika hatására, kaptam három hónapos alkotószabadságot. Ugyanis mező-

gazdasági politechnikára jártunk, ami rendkívül praktikus olyan diákoknál, akik azért járnak reálgimnáziumba és tanulnak latinul, mert többségük orvos vagy jogász akar lenni. Én is szorgosan egyeltem a kukoricát, és segítettem a borjúszülésnél, de egyszer csak pokolira elkezdett fájni a hátam; azt hitték, gerincsérvem van, és ezért beutaltak a Karolina úti ortopédklinikára. Ott először meg akartak operálni, majd beérték a gipszággal és a kokaininjekció-kúrával.

Ketten feküdtünk az egyik kórteremben, a másik beteg egy meglehetősen izompacsirta küllemű rakodómunkás volt. Amikor nem aludt vagy nem kezelték, pikáns történetekkel szórakoztatott, például hogy milyen volt, amikor a külvárosi moziból, ahova ő is járt, a vetítés befejezése után elvittek egy összeragadt párt, de erkölcsvédelmi okokból letakarták őket lepedővel. Én nem tudtam hasonló szórakoztató történetekkel élni, de éreztem, hogy nekem is kell valamit mondani, ezért elkezdtem folytatásokban mesélni neki a *Varázshegyet*. Nem különösebben érdekelte ez a kórházi tévétlen sorozat, ezért tünnetőleg aludt, de közben hortyogott! Emiatt viszont én nem tudtam aludni, ezért családommal behoztattam egy vízipisztolyt, és amikor hortyogott, rálöttem. Sajnos egyszer nemcsak megfordult, hanem felébredt, és nagy ordítva hívta a nővért, az pedig elkobozta a merénylet eszközét. Így többé nem tudtam az ablakból kilöködni azokra a csókolózó párokra, akik a szemben lévő veradóközpont látogatása helyett a mi ablakunk alatt smároltak.

Maradt hát a fülhallgató rádió és a papír. Olyan szerencsém volt egyik éjszaka, hogy Wolfgang Schneiderhannal végighallgattam Beethoven

D-dúr hegedűversenyét. Ehhez hasonló varázslatos zenét még sosem hallottam. Ugyanis az első taktustól elkezdtem látni egy mesét. Ez a mese pedig nem volt egyéb, mint Dzsánsah története. (Ezt a fantasztikus mesét, a perzsa *Ezeregy nap* egyik darabját Honti János fordításában olvastam, a Bibliotheca Kiadó Fabula-sorozatának *Keleti mesék* című kötetében.) Mire véget ért a hegedűverseny, tudtam azt, hogy most azonnal megírom a magam Dzsánsah-történetét.

Dzsánsah annyit tesz perzsául kb., mint „Lélek-király”. Egyébként olyan Csongor-szerű királyfi. Égen, földön, tengeren, föld alatt és víz alatt, fellegek fölött és égig érő hegyek csúcán is túl keresi a maga perzsa Tündéjét, illetve, mivel mohamedán hősről van szó, Tündéit, ugyanis egyszerre több királylány után is kajtat, akiket mind feleségül is vesz. Addig azonban meg kell tanulnia az állatok és a madarak nyelvét, valamint túl kell járnia az összes agyafúrt dzsinnek az eszén. Látjuk, nem kis feladat, ha saját magamat akarom központi hősként beleírni ebbe az enciklopédiába. Márpedig természetesen saját magamat akartam, pedig még nem is olvastam Propp idevágó munkáit. Hosszú lett, éppen hetven lap! Oda is adtam azon osztálytársamnak, aki merészen folytón lógott az órákról, és azok helyett

moziba járt, egészen addig, amíg ki nem rúgták az Eötvös-gimnáziumból. Benne volt ugyanis költői érzékenységgel, ezért sosem tudott fölkelni, csak ha megrázta magát az általa kissé átalakított vekkerrel, amelyet egy akkumulátorral gazdagított és rávezette a meztelen csuklójára.

Annak rendje-módja szerint el is vesztette a kéziratot. Ennyit Kazinczyról.

*

Utóirat: Persze csak később tudtam meg, hogy elvesztette, ugyanis évekig azt hazudta, hogy majd ő legéveli. Aztán azt, hogy most éppen költöznek, de később – vagy harminc év után – csak bevallotta, amikor ő éppen egy hadiüzemben dolgozott mérnökként (erről korábban nem tudtam), Amerikába disszidált osztálytársam pedig velem együtt meglátogatta munkaidőben. Én ugyan nem tudtam azt sem, hogy az illető melleleg ügynökként is dolgozik, de szegény nehezen ébredő valószínűleg sejtette, mert rémülten meredt rá, és kínjában csak nekem vallott, de nekem is csak azt, hogy a kéziratot már réges-rég elvesztette.

Könyvi Lélek'

Galánfi András

népművész, fafaragó iparművész (Hajdúszoboszló, 1945. március 25.)

Nős, két felnőtt gyermek édesapja. 1966-ban a Debreceni Tanítóképző Főiskolán, majd a Nyíregyházi Tanárképző Főiskolán végezte tanulmányait. A hatvanas években falusi és tanyasi tanítóként kezdte pedagóguspályáját, majd 1970-től 1995-ig testnevelőként a hajdúszoboszlói 5. Sz. Általános Iskolában dolgozott. 1973-ban fafaragóként tagja lett a Fiatalok Népművészeti Stúdiójának. 1975-től kezdődően nyaranta alkotótáborokat vezetett az ország különböző városaiban, ahol munkái is megtalálhatók. 1982-től előadóművészként is színpadra áll. 1992-ben egyik alapítója a nádudvari Népi Kismesterségek Szakiskolájának.

1996-ban a Népművészeti Egyesületek Szövetsége a népművészet megőrzéséért Király Zsiga-díjjal tüntette ki, 1997-ben a Magyar Köztársaság művelődési és közoktatási minisztere a Népművészet Mestere címet adományozta neki. 2005. augusztus 19-én a Magyar Köztársasági Arany Érdemkereszt kitüntetésben részesült a népművészet iskolarendszerű átörökítésében vállalt szerepéért, a tárgykultúra újrateremtő folyamataiban való részvételéért. 2012-ben a Magyar Művészeti Akadémia tagjai közé választotta.

Mengyán András

képzőművész, designer (Békéscsaba, 1945. március 26.)

Sok év telt el azóta (banálisan hangzik, de igaz), hogy hatévesen elhatároztam, festőművész leszek. A dolog mai szemmel már elég abszurdnak tűnik, de volt valami alapja az elhatározásomnak. Visszatekintve gyermekkorom békéscsabai Zsiros utcájára, ahová

mi 1951-ben költöztünk szüleimmel – édesapámmal (Fajó János), édesanyámmal (Mengyán Ilona) – és három

testvéremmel (Ilona, János, Éva), ebben az időben az utca hemzsegett a gyerekektől. Az utcában élt Mokos József tanár úr, aki Erdélyből, középneemesi családból származott, igen művelt és képzett festőművész és tanár volt. Ő volt a generátora annak a Békéscsabára talán soha vissza nem térő jelenségnek, ami számos gyereknek meghatározta a további életmenetét.

Eleinte úgy nézett ki, hogy nem sikerül festőnek lennem, mert a Magyar Iparművészeti Főiskola díszítő festő szakát nem indították (mint olyan meg is szűnt), és így a formatervező szakra kerültem. A formatervező szak megtanított gondolkodni és gyakorlatiasnak lenni. Dózsa Farkas András, Németh Aladár, Kármán László bevezetett a design rejtelmeibe. Ami még több izgalmat jelentett (talán az alkatom ilyen): mindig vonzódtam az elvontabb, logikus, filozofikus témák iránt. Szerencsémre Józsa Bálint szobrásztanár által megismerkedtem a formák csodálatos világával a formatanulmányok tantárgy keretén belül, ami egy életre szóló programot adott számomra. Minden műfaji megkötöttség nélkül vágtam bele a formák tanulmányozásába mind elméleti, mind gyakorlati vonatkozásban. A formáknak nem csupán az ismeretelméleti alapjai, alapelvei érdekeltek és érdekelnek ma is, hanem azok jelentéstartományai és esztétikai minőségei is. Már másodéves hallgatóként furdalt a kíváncsiság, hogy hogyan lehet valamiféle formarendszert létrehozni, amelyben az alkotóelemek kompatibilisek és variábilisek egymással. Tudvalévő, hogy bizonyos szellemi mozgások, információk tiltva voltak a volt szocialista országokban, nem lehetett forrásmunkákhoz hozzáférni. Ebben az időben a rendszerelvű gondolkodást, a rendszerelvű tervezést nem tanították Magyarországon. Ez a szemlélet az 1960-as évek közepén a design és a képzőművészet területén nagyon újnak számított az egész világon. 1968 végén, megszerezve az ipari formatervező mesterfokozatot, állást vállaltam a Jármű és Alkatrész Ktsz.-nél, és közel három évig független munkakörben végeztem tervezői feladataimat. Gyerektricklit, anyag-

mozgató eszközöket terveztem, és a Kogéptervnek (akkoriban az ország legnagyobb és legtekintélyesebb tervezőintézete) autó-, kombáj-, motorkerékpár-, autóbuszgyárak szinterveit készítettem. Napi tizenhat vagy több munkaórás lehetőséget tettem, hogy mind a designbeli, mind a képzőművészeti munkámat folytatni tudjam, és kíváncsiságomat tovább éltessem a formák világában. Pályám további alakulását nagyban befolyásolta, hogy Németh Aladár volt tanárom (időközben a gépipari formatervező tanszék vezetője lett) 1973-ban meghívott óraadónak a tanszékre, majd tanársegédnek a formatanulmányok oktatására. Kialakítottam egyfajta módszert, amely életképesnek és a gyakorlatban használhatónak bizonyult. A tantárgyat komplex formatannak neveztem el, mivel a tárgy nem csupán a vizuális elemekkel, a vizuális fogalmakkal és a kölcsönhatásukból származó hatáselemzéssel foglalkozott, hanem kreatív alkalmazásukkal is. Formatervezői és képzőművészeti (formakutatási) tevékenységem így kibővült az oktatással is. Stresszes időszak volt. 1969-ben kidolgoztam a formák logikája formarendszeremet, majd ezt követően a vizuális program néven ismertté vált munkáimat. 1971-től folyamatosan részt vettem hazai és nemzetközi kiállításokon, és része lehettem annak a nemzetközi szellemi mozgásnak, amit szisztematikus művészetnek neveznek, díjakkal honorálták munkáimat. Számos hazai és külföldi múzeum megtisztelt azal, hogy munkáimat megvásárolta és közrebocsátotta. Formaoktatási és formával és térrel kapcsolatos kísérleteim folytonos dialógusban álltak egymással és egymást kölcsönösen segítették. Talán ennek köszönhetően nyertem el az 1981–82 évi időszak-

ra az American Council of Learned Societies (ACLS) kutatási ösztöndíját, ahol a programom az Amerikai Egyesült Államok vizuális alapképzésének tanulmányozása volt. Hazatérve megbízást kaptam a Magyar Iparművészeti Főiskola Alapképzési Intézet programjának elkészítésére és az intézet vezetésére. 1984-ben a székesfehérvári István Király Múzeum meghívott egy nagyszabású egyéni kiállítás rendezésére. E kiállítás mérföldkőnek számított mind a hazai, mind a nemzetközi képzőművészetben. A múzeum nagytermében egy programozható és bejárható, multimedia környezetet építettem tizenkét perces programot adva a látogatóknak. E munka 1985-ben a Műcsarnokban került ismét bemutatásra kiegészítve még két programozható térrel. 1986–87-ben ismét az Egyesült Államokba mentem, a Pratt Institute tulajdonosának, Richardson Pratt Jr. úrnak a tanácsadója lettem. Feladatomban egy új vizuális központ (Centre For Design Excellence, CDE) filozófiájának és programjának megformálása volt. Örömmel

a program elfogadást nyert. Ebben az időben megkeresett Norvégiából a Bergeni Iparművészeti Akadémia, hogy lenne-e kedvem megpályázni az ott előkészítés alatt lévő Alapképzési Intézet professzori és intézetvezetői pozícióját. Mindig vállalkozó típusú ember voltam, és gondoltam magamban, miért ne. 1989 nyarán a rektor felhívott, hogy elnyertem a nemzetközi pályázaton kiírt státust. 1990–2006 között a Bergeni Iparművészeti Akadémia professzoraként dolgoztam, és mellette egyéni és csoportos kiállításokon vettem részt. Ekkor alakítottam ki a *Polifonikus vizuális tér* c. programomat, amelyet képekben, installációkban és plasztikákban realizálok. Eddigi munkásságomat 2006-ban a Dózsa Farkas formatervezői és 2007-ben Munkácsy-díjjal honorálták. Még ebben az évben a Magyar Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia tagjának választottak. Jelenleg Budapesten élek és dolgozom.

